

Çocuklarda Zorbalık Davranışları, Kaygı ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişki*

Özlem Yeşim Özbek** Pervin Oya Taneri***

Öz

Amaç: Akran zorbalığı küresel bir sorundur. İsim takma, dışlama, dedikodu yapma, malına zarar verme, vurma veya itme gibi çeşitli şekillerde olabilen akran zorbalığı, okul çağındaki çocukların deneyimlediği, maruz kalan tüm öğrencileri -zorba, kurban ve seyircileri- etkileyen süregelen bir sorundur. Zorbalık, herhangi bir nedenle kendini başkalarından güçlü/ üstün hisseden bir kişinin, kendisinden bir şekilde daha zayıf/ savunmasız gördüğü bir kişiyi tekrar tekrar, kasıtlı olarak, istenmeyen söz veya eylemlerle hedef alarak "gücünü" saldırgan bir şekilde kullanmasıdır. Zorbaların hedefi olan kurbanlar ya fiziksel ya da duygusal olarak incinirler ve başlarına gelenleri kendi başlarına durdurmakta zorlanırlar. Akranlar tarafından zorbalığa uğramak, olaylara maruz kalan tüm bireyler için kısa ve uzun vadeli olumsuz sonuçlar doğurabilir. Okullarda zorbalık olaylarına müdahale edilmediğinde, zorbalığın etkileri yetişkinlikte de devam etmektedir. Bu nedenle erken yaşlardan itibaren deneyimlenen zorbalık davranışları ve bunların çocukların kaygı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması akran zorbalığını önleyici politika ve müdahale programları geliştirilmesi için önemlidir. Araştırmada akran zorbalığı davranışlarının türü ve sıklığı belirlenerek yaşanan akran zorbalığının çocukların kaygı ve sosyal kaygı düzeyleriyle ilişkisi Çankırı örnekleminde incelenmiştir.

Yöntem: Araştırma küme örnekleme yöntemiyle iki ilkokulda ve 590 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Veriler Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu, Çocuklar İçin Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri ve Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği-Yenilenmiş Formu kullanılarak toplanmıştır. Veriler betimsel analizler yoluyla SPSS kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırmada ilkokul öğrencilerinin yaklaşık dörtte birinin akran zorbalığına maruz kaldığı, kurban ve zorba davranışlarının cinsiyet, kronik hastalık, boşanmış ebeveyn ve sınıf düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca, kurban puanları ile zorbalık, sürekli kaygı ve sosyal kaygı puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç: Okullarda zorbalık davranışlarının düzenli olarak incelenmesi ve kurban ve seyircilere zorbalık durumunda neler yapabileceklerinin öğretilmesi zorbalıkla ilişkili kaygı ve sosyal kaygının azalmasını sağlayabilir.

Özgünlük: Araştırma Çankırı'da akran zorbalığı sıklığı üzerine yapılan ilk çalışmadır.

Anahtar Sözcükler: Akran zorbalığı, kaygı, sosyal kaygı, akran zorbalığının sıklığı.

* Araştırma Çankırı Karatekin Üniversitesi tarafından Bilimsel Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. ozbek@karatekin.edu.tr

*** Doç. Dr. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ptaneri@metu.edu.tr

Relationship between Bullying Behaviors, Anxiety and Social Anxiety in Children *

Özlem Yeşim Özbek** Pervin Oya Taneri***

Abstract

Purpose: Peer bullying is a global problem. Peer bullying, which can take various forms such as name-calling, ostracism, gossiping, damaging one's property, hitting or pushing, is a persistent problem in school children's lives that affects all exposed students (i.e. bully, victim, and bystander). Bullying is when someone who feels powerful/superior to others for whatever reason, uses their "power" in an aggressive way to target another person they see as somehow weaker/vulnerable than they are, with repeated, deliberate, unwanted words or actions. Victims who are targets of bullies are either physically or emotionally hurt and find it difficult to stop what is happening to them on their own. Being bullied by peers it can have short- and long-term negative consequences for all individuals exposed to the events. When bullying incidents are not intervened at the schools, the effects of bullying continue into adulthood. For this reason, it is important to investigate bullying behaviors experienced from an early age and the relationship between children's anxiety and social anxiety levels for developing policies and intervention programs to prevent peer bullying. The aim of this study is to determine the type and frequency of peer bullying behaviors in Çankırı and to examine the relationship between peer bullying and children's anxiety and social anxiety levels.

Method: The research was conducted with cluster sampling method in two primary schools and on 590 students. Data were collected using the Peer Bullying Scale Child Form, the State-Trait Anxiety Inventory for Children, and the Social Anxiety Scale for Children-Revised Form. The data were analyzed using the SPSS program through descriptive analyses. type of bullying, and in case of bullying, the victims mostly get help from their family or an adult at school.

Findings: In the study, it was found that approximately one fourth of primary school students were exposed to peer bullying, and victim and bully behaviors differed according to gender, chronic illness, divorced parents and grade level. In addition, a significant positive correlation was found between victim scores and bullying, trait anxiety and social anxiety scores.

Implications: Regular examination of bullying behaviors in schools and teaching victims and bystanders what to do in case of bullying can reduce bullying-related depression and anxiety.

Originality: The research is the first study on the frequency of peer bullying in Çankırı.

Keywords: Peer bullying, anxiety, social anxiety, frequency of peer bullying.

---

* The research was supported as a Scientific Research Project by Çankırı Karatekin University.

** Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University, Faculty of Literature, Department of Education, ozbek@karatekin.edu.tr

*** Assoc. Prof., Middle East Technical University, Education Faculty, Department of Education, ptaneri@metu.edu.tr

Arrival Date : October 21, 2022

Acceptance Date: September 19, 2023

Article Type : Research Article

“Her insan bir zorba ya da mağdur olmayabilir ancak her insan zorbalığa tanık olmuş, tepki vermiştir. Ya katılmıştır ya izlemiştir ya da sessiz kalmıştır.”

Octavia E. Butler

Giriş

Çocuklara yönelik şiddet okullar da dahil pek çok ortamda meydana gelmektedir. Zorbalık, çocukların gelişimlerinin farklı aşamalarında karşılaşılabilecekleri kötü muamele ve şiddet türlerinden biridir ve genel ve yaygın olarak kabul edilen tanımı; herhangi bir nedenle kendini diğerlerinden daha güçlü/üstün hisseden bir kişinin, bir şekilde daha zayıf/hassas olduğunu düşündüğü bir kişiyi istenmeyen söz veya eylemlerle tekrar tekrar hedef alarak "gücü" saldırgan ve kasıtlı olarak kötüye kullanmasıdır. Olweus (1987) akran zorbalığını, fiziksel ya da sosyal olarak daha güçlü olanın daha güçsüz olana yönelik kasıtlı ve sürekli saldırgan davranışları olarak tanımlamaktadır. İsim takmak, vurmak, eşyasına zarar vermek, eşyasını almak, dışlamak, oyunlara almamak, uygunsuz görüntülerini yaymak, alay etmek, tehdit etmek, küçümsemek, küçük düşürmek, şantaj yapmak, birey hakkında yalan haber yaymak, öpmek, cinsel amaçlı dokunmak, kişisel bilgilerini yaymak gibi fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel ve siber gibi çeşitli şekillerde olabilen akran zorbalığı, okul çağındaki çocukların hayatında yadsınamaz bir sorun olarak süregelmekte ve maruz kalan tüm öğrencileri (zorba, kurban ve tanık) olumsuz etkilemektedir (Özbek ve Taneri, 2022).

Akran zorbalığı hem dünyada hem de Türkiye’de oldukça yaygın bir olgudur (Ditch the Label, 2020; Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü-Mullis, Martin, Foy, Kelly ve Fishbein, 2020; OECD, 2018; Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı-PISA, 2019; UNESCO, 2019). Her gün dünya çapında milyonlarca öğrenciyi etkileyen akran zorbalığı, sadece çocukları değil herkesi ilgilendirmesi gereken hem çocuklara hem de topluma geniş ve uzun süreli zararları olan sosyal bir sorundur. 2018 PISA sonuçlarına göre, OECD ülkelerindeki 15 yaşındaki öğrencilerin %22,7’si ayda en az birkaç kez akranları tarafından zorbalığa uğradığını, %7’si ayda en az birkaç kez diğer öğrenciler tarafından dövüldüğünü, itildiğini, eşyalarının alındığını veya tehdit edildiğini, %14’ü ayda en az birkaç kez diğer öğrenciler tarafından alay edildiğini, %10’u okulda kötü söylentilere maruz kaldığını ve %9’u kasıtlı olarak bir şeyin dışında bırakıldığını bildirmiştir (OECD, 2018). 2019 UNESCO raporu, dünya genelinde 11-15 yaş arası öğrencilerin %32’sinin son bir ay içinde en az bir kez okuldaki akranları tarafından zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Ditch the Label tarafından hazırlanan 2020 Yıllık Zorbalık Anketine göre, Birleşik Krallık genelinde zorbalık son bir yılda %25 oranında artmıştır. Raporda, Covid-19 salgını sırasında akran zorbalığının azalmadığını, sadece çevrimiçi ortama taşındığını ve en savunmasız bireyleri daha da izole ettiğini belirtilmektedir. Anket sonuçları,

Eylül 2019 ile Mart 2020 arasında 12-18 yaş arası her dört gençten birinin fiziksel zorbalığa, her üç gençten birinin ise çevrimiçi platformlarda zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymuştur. Türkiye'de akran zorbalığına ilişkin sistematik bir veri bulunmamakla birlikte, 2018 PISA sonuçlarına göre, Türkiye'deki 15 yaşındaki öğrencilerin %24,1'i ayda en az birkaç kez zorbalığa maruz kalmaktadır ve bu oran OECD ortalamasının üzerindedir.

Gaffney, Ttofi ve Farrington (2019) akran zorbalığına yönelik müdahale programlarının etkililiğini inceledikleri meta-analiz çalışmalarında, programlarının zorbalığı %19-20, mağduriyeti ise %15-16 oranında azalttığını bulmuşlardır. Akran zorbalığına yönelik müdahale programları erken yaşlarda etkili olmakla birlikte yaş ilerledikçe etkinin azaldığı görülmüştür (Yeager vd., 2015). Bu durum ilkokullarda akran zorbalığı oranlarının ve öğrencilere etkilerinin düzenli olarak izlenmesi ve önleyici eğitim programların geliştirilerek uygulanması ihtiyacını doğurmaktadır.

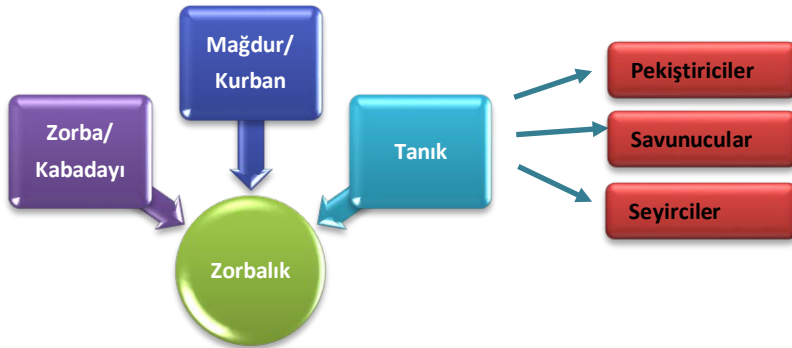
Bu çalışmanın amacı, ilkokul öğrencileri arasında akran zorbalığının sıklığını ve türünü belirlemek ve akran zorbalığı ile kaygı ve sosyal kaygı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Okullarda akran zorbalığının sıklığı, türü ve öğrenciler üzerindeki etkilerinin bilinmesi, öğrencileri destekleyici rehberlik faaliyetlerinin planlanması, akran zorbalığını önlemeye yönelik programların geliştirilmesi ve boyamsal çalışmaların yapılabilmesi için önemlidir.

Makalenin bir sonraki bölümünde akran zorbalığının aktörleri, türleri ve sonuçları ile akran zorbalığı ile kaygı ve sosyal kaygı arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Akran Zorbalığının Aktörleri

Bir zorbalık olayı tipik olarak sadece zorbaları ve kurbanları değil, aynı zamanda tanıkları da içerir (Şekil 1). Zorbalığın aktörlerinin farklı rolleri vardır ve bu rollerden bazıları zorbalığın gerçekleşme olasılığını artırır.

Şekil 1. Akran zorbalığının aktörleri

Graham (2016)'a göre zorbalık olaylarında üç tür tanık rolü vardır: zorbayı teşvik edebilecek pekiştiriciler (reinforcers), mağdurun yardımına koşabilecek savunucular (defenders) ve zorbalığı gözlemleyen ama hiçbir şey yapmayan seyirciler (bystanders).

Zorba (kabadaayı), kendinden fiziksel/duygusal/sosyal bakımdan daha az gelişmiş bireye/çocuğa isteyerek sistematik fiziksel/cinsel/sözel/duygusal baskı, saldırı ya da eziyet uygulayan kişidir. Zorbalar genellikle kurbandan daha büyük, daha sosyal veya daha güçlü, daha özgüvenli veya cesur, buna karşılık daha az şefkatli ve sorunlarını şiddetle çözmeye daha yatkındır. *Mağdur (kurban)*, bir zorba tarafından sistematik olarak korkutulan, istismar ya da eziyet edilen bireydir. Mağdurlar "yalnız" olma eğilimindedirler. Araştırmalar, mağdurların özgüven sorunları ve yüksek kaygı düzeyleri olduğunu göstermektedir (Lereya, Copeland, Costello ve Wolke, 2015; Wu, Qi ve Zhen, 2021). *Tanık (pekiştirici/savunucu/seyirci)*, zorbalığa şahit olan görgü tanığıdır (öm: akran, arkadaş, ebeveyn, okul personeli, öğretmen vb.). Seyircilerin zorbalıkta oynadığı rol çok önemlidir, yani seyirciler mağdurun yanında durarak zorbalığı durdurabilir veya zorbalık davranışını görmezden gelerek, hoş görerek veya teşvik ederek doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edebilirler. Şekil 3'te akran zorbalığının aktörlerinin tipik özellikleri verilmiştir.

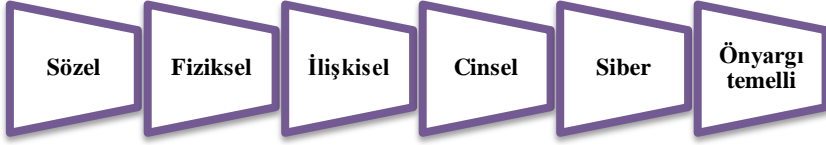
Şekil 2. Akran zorbalığının aktörlerinin tipik özellikleri

Akran Zorbalığının Türleri

Zorbalık birçok farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. En yaygın zorbalık türleri, başkaları da olsa, sözlü, fiziksel, ilişkişel, cinsel, siber ve önyargılı zorbalıktır (Şekil 3).

Şekil 3. Zorbalık türleri

Sözel zorbalık bireyi incitmek amacıyla yapılan sistematik sözlü saldırı ve tacizdir. Sözlü zorbalık örnekleri arasında isim takma, hakaret etme, alay etme, korkutma, alay etme, homofobik, ırkçı veya etnik aşağılayıcı ifadeler yer alır. Sözel zorbalık, fiziksel zorbalık gibi iz bırakmadığı ve yetişkinlerin olmadığı ortamlarda yapıldığı için kolay tespit edilemeyen, tespit edilse bile etkisinin daha az olduğu varsayımıyla genellikle görmezden gelinen bir zorbalık türüdür. Sözel zorbalıkta zorba, kurban üzerinde güç ve kontrol kazanmak için sözel saldırılarını kullanır. Genellikle özel ihtiyaçları olan, çok uzun veya kısa boylu, aşırı kilolu veya zayıf, çok zeki veya öğrenme güçlüğü çeken, kekeme, düşük sosyo-ekonomik statüde, göçmen vb. çocuklar sözel zorbalığın hedefi olmaktadır. Sözlü zorbalığın depresyondan intihara kadar uzanan ciddi sonuçları vardır ve ömür boyu sürebilecek derin duygusal izler bırakabilir (Baldo Moraes, vd., 2021; Serra-Negra, Pordeus, Corrêa-Faria, Fulgêncio, Paiva ve Manfredini, 2017; Kodish, Herres, Shearer, Atte, Fein ve Diamond, 2016; Sharp, 1995).

Fiziksel zorbalık, vurma, yumruklama, tekmeleme, çimdikleme, itme, saç çekme veya eşyalara zarar verme gibi davranışları içerir. Mağdurda ve ve eşyaları üzerinde bıraktığı görünür izler nedeniyle zorbalığın en kolay fark edilebilen şeklidir. Zorba mağdurun üzerinde güç ve kontrol sağlamak için sistematik fiziksel saldırılarını kullanır. Fiziksel zorbalıkta genellikle zorba ile kurban arasında bir güç dengesizliği vardır ve zorba genellikle daha büyük ve güçlüdür. Fiziksel zorbalığın da kısa ve uzun vadeli ciddi sonuçları vardır (Litwiller ve Brausch, 2013; Smokowski, Evans ve Cotter, 2014).

İlişkisel ya da sosyal zorbalık, mağdurun itibarına veya ilişkilerine zarar vermeyi amaçlayan, dolaylı bir zorbalık biçimidir. Birey hakkında dedikodu yaymak, oyunlara almamak, gruptan dışlamak ya da utandırmak, tehditkâr ve aşağılayıcı bakışlar atmak, olumsuz yüz ve beden hareketleri yapmak, küçük düşürücü şakalar yapmak ve taklit etmek gibi davranışlar ilişkisel zorbalığa örnektir. Sosyal manipülasyona dayalı olan ilişkisel zorbalık, zorbalığın daha ince bir türüdür ve anlaşılması daha zordur. İlişkisel zorbalıkta zorba, kurbanı kontrol ederek veya ona zorbalık yaparak kendi sosyal konumunu yükseltir. Araştırmalar ilişkisel zorbalığın kızları erkeklerden daha sık etkilediğini göstermektedir (National Center for Educational Statistics, 2019; Wang, Iannotti ve Nansel, 2009).

Cinsel zorbalık, birey ya da grupları hedef alan cinsel içerikli sistematik aşağılayıcı veya saldırgan bir eylemdir. Bu tür zorbalık davranışlarına örnek

olarak bireyin uygunsuz görüntülerini yaymak, cinsel içerikli mesajlar, resimler, videolar vb. göndermek, özel bölgelere dokunmak, dedikodu yaymak, öpmek, alay etmek, isim takmak, uygunsuz tekliflerde bulunmak verilebilir. Cinsel zorbalığın fark edilmemesi ve önlenmemesi, cinsel saldırıya varan ciddi sonuçlar doğurabilir. Araştırmalar, kızların erkeklere kıyasla cinsel zorbalığa maruz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (National Union of Teachers, 2007; UK Feminista, 2017)

Siber zorbalık, dijital iletişim araçları (akıllı telefon, bilgisayar, tablet vb.) kullanılarak sosyal medya araçları (WhatsApp, Telegram, Tango, Snapchat, Instagram, Twitter, Facebook, Tiktok vb.), web sayfaları, forumlar vb. üzerinden gerçekleştirilen açık ya da gizli sistematik zorbalık davranışlarıdır. Bireye küfürlü veya hakaret içeren metinler, e-postalar veya fotoğraflar, resimler veya videolar göndermek, çevrimiçi ortamlarda taciz etmek, dışlamak, tehdit etmek, utandırmak, dedikodusunu yapmak, hakkında söylentiler yaymak, dijital iletişim araçlarını hacklemek/dijital bilgilerini çalmak ya da yaymak, sosyal medya hesaplarını ele geçirmek ya da taklit etmek vb. gibi davranışlar siber zorbalığa örnek gösterilebilir. Araştırmalar siber zorbalığın gençler arasında ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir (Litwiller ve Brausch, 2013; Smokowski, Evans ve Cotter, 2014; URL-2). Siber zorbalıklar genelde yüz yüze gerçekleştirilemeyecekleri eylemleri internet ortamında cesaret bularak gerçekleştirilmektedir.

Önyargı temelli zorbalık, mağdurun cinsel yönelimi, etnik kökeni ve/veya ırkı hakkında önyargılara dayalı zorbalık davranışlarını içerir. Bu zorbalık türü, diğer zorbalık türlerine göre daha az incelenmiştir ve bazı bireylerin veya grupların diğerlerinden daha az saygıyı hak ettiği inancına dayanmaktadır. Bu tür zorbalık, zorbanın önyargılarından ve inançlarından kaynaklanır (Dennell Lough ve Logan, 2015). Araştırmalar, farklı cinsel yönelimleri olan bireylerin ve etnik azınlık gruplarının önyargılı zorbalığa maruz kalma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Kosciw, Greytak, Zongrone, Clark ve Truong, 2018; National Center for Educational Statistics, 2019).

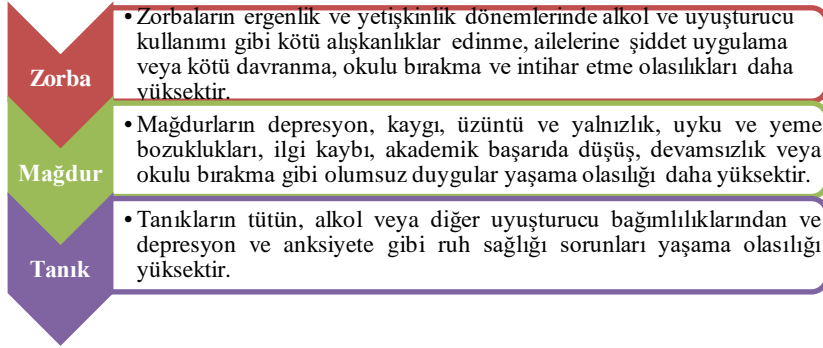
Akran Zorbalığının Sonuçları

Zorbaların hedefi olan kurbanlar ya fiziksel ya da duygusal olarak incinir ve başlarına gelenleri kendi başlarına durdurmakta zorlanırlar. Akranlar tarafından zorbalığa uğramak, olaylara maruz kalan tüm bireyler için kısa ve uzun vadeli olumsuz sonuçlar doğurabilir. Akran zorbalığının öğrenciler üzerindeki fiziksel, psikolojik, sosyal, duygusal, zihinsel ve akademik olumsuz etkileri depresyondan intihara kadar uzanabilmektedir (Halliday, Gregory, Taylor, Digenis ve Turnbull, 2021; Lereya, Copeland, Costello ve Wolke, 2015; Konishi, Hymel, Zumbo ve Li, 2010; Polanin, Espelage ve Pigott, 2012; Ttöfi, Farrington, Lösel ve Loeber, 2011). Zorbalık, güvenlik ve rahatlık kaybına yol açar, mağdurları korkutur, depresyona sokar, tehdit

eder. Mağdurlar başkalarıyla iletişim kurmak veya sosyalleşmek istememekte, okula gitmekte isteksiz davranmakta, daha düşük akademik notlar almakta, sosyal olarak endişeli ve yalnız olmakta, düşük öz saygı yaşamakta, fiziksel acı çekmekte, daha fazla sağlık şikâyeti yaşamakta, evden kaçma, alkol ve uyuşturucu kullanma ve hatta intihar etme olasılıkları artmaktadır (Ardiavanti, Efendi, Kumia ve Hsieh, 2018).

Zorba, kurban ve seyircilerin hepsi akran zorbalığından çeşitli şekillerde olumsuz etkilenmektedir (Şekil 4). Mağdur için zorbalık duygusal sıkıntı, düşük öz saygı ve hatta fiziksel zararlar sonuçlanabilir. Diğer bir deyişle mağdurlar artan melankoli, kaygı, üzüntü, hayal kırıklığı, öfke ve yalnızlık duyguları; özsaygıda azalma; uyku ve yeme sorunları; düşük akademik performans veya okulu bırakma gibi fiziksel, sosyal, duygusal, zihinsel ve akademik sorunlarla baş etmek zorunda kalabilirler (Halliday, Gregory, Taylor, Digenis ve Turnbull, 2021; Gini ve Pozzoli, 2009; Lereya, Copeland, Costello ve Wolke, 2015; Konishi, Hymel, Zumbo ve Li, 2010; Nansel, Craig, Overpeck, Saluja, ve Ruan, 2004; Nansel, Overpeck, Haynie, Ruan ve Scheidt, 2003). Zorbalar, zorba olmayanlara göre şiddet eylemleri veya diğer zorbalık türlerinin yanı sıra intihara daha yatkındır ve zorbalık davranışları ile depresyon arasında bir bağlantı vardır (Gini ve Pozzoli, 2009; Lereya, Copeland, Costello ve Wolke, 2015; Ttofi, Farrington, Lösel ve Loeber, 2011). Dolayısıyla, zorbalık davranışının saldırgan ve baskın davranışları pekiştirerek gelecekte ilişkiler ve otorite ile ilgili sorunlara yol açabileceği söylenebilir.

Şekil 4. Akran zorbalığının zorba, mağdur ve tanık üzerindeki etkileri

Akran zorbalığına tanık olan kişiler de olumsuz etkilenebilirler; zorbalığa müdahale etmedikleri için suçluluk duyabilir, kendileri de hedef haline gelme korkusu yaşayabilir veya gelecekteki zorbalık olaylarına karşı duyarsızlaşabilirler. Tanıkların ileride depresyon, bağımlılık (uyuşturucu, alkol, sigara vb.) ve anksiyete sorunlarıyla karşılaşma olasılığı daha yüksektir (Doumas ve Midgett, 2021; Midgett ve Doumas, 2019; Rivers, Poteat, Noret ve Ashurst, 2009; Polanin, Espelage ve Pigott, 2012).

Akran Zorbalığı ile Kaygı ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişki

Zorbalık eyleminin hem mağdur hem de fail üzerinde önemli duygusal sonuçları olabilir. Bu etkiler uzun süreli olabilir ve depresyon, anksiyete, öz saygı sorunları, yeme bozuklukları ve hatta intihar düşüncelerini içerebilir. (Chester, Spencer, Whiting ve Brooks, 2017; Wolke ve Lereya, 2015). Araştırmalar, kızların zorbalık olaylarının ardından içselleştirme sorunlarına karşı özellikle savunmasız olduğunu göstermiştir (Hawker ve Boulton, 2000; Kidger, Heron, Leon, Tilling, Lewis ve Gunnell, 2015; Klomek vd., 2009; Klomek, Sourander ve Elonheimo, 2015). Zorbalığın en aşırı psikolojik etkisi, sosyal kaygı, korku, depresyon, intihar etme isteği ve travma sonrası stres bozukluğu belirtileri gibi psikolojik bozuklukların ortaya çıkmasıdır. Mağdurlar ayrıca sosyal kaygı, korku, huzursuzluk veya travma sonrası stres bozukluğu geliştirebilirler. Bu çaresizlik duyguları, mağduru tereddütlü, gergin, endişeli, şüpheli ya da faaliyetlerde kararsız hale getirirerek (Putri, Laking ve Treasaden, 2012) okula katılımlarını engelleyebilir ve sınıf dışındaki faaliyetlere katılma konusundaki güvenlerini ve isteklerini zayıflatabilir (Ardiavianti vd., 2018; (Novalia, 2016).

Zorbalık mağdurları travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), yaygın anksiyete bozukluğu (YAB), panik atak ve sosyal anksiyete bozukluğu gibi anksiyete bozuklukları yaşayabilirler. TSSB'li çocuklar geri dönüşler, kabuslar, sosyal geri çekilme ve artan hassasiyet yaşayabilir. YAB olan kişiler genellikle günlük yaşamlarına müdahale eden, uykusuzluk, huzursuzluk, mide ağrısı ve yorgunluğa yol açan sürekli endişeler ve mantıksız korkularla mücadele eder. Tekrarlanan endişe ve stres hayatlarının diğer alanlarında da ortaya çıkabilir ve daha şiddetli yaygın kaygı bozukluğuna dönüşebilir. Sosyal kaygı bozukluğu, toplum içinde aşağılanma, olumsuz yargılar veya kendileriyle ilgili şakalardan endişe duymaları halinde zorbalıktan da kaynaklanabilir. Mağdurlar görünüşlerinin veya davranışlarının başkalarının kendileriyle alay etmesine neden olacağından endişe ederler (Gordon, 2022). Zorbalık ayrıca uyku düzenini etkileyebilir, akranlar arasında baş ağrısı, çarpıntı, kronik ağrı ve gastrointestinal sorunlara (örn. ishal, kilo kaybı, kusma, karın ağrısı, kabızlık, ateş vb.) neden olabilir. Araştırmalar akran zorbalığı ve uyku bozuklukları arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Hunter vd., 2014; van Geel, Vedder ve Tanilon, 2014). Ergenlik döneminde yaşanan zorbalık, sosyal anksiyete bozukluğu semptomları riskinin artmasına neden olmaktadır (Cuncic, 2020). Ergenlerin yaşadıkları zorbalık ne kadar şiddetliyse, yaşadıkları sosyal kaygı da o kadar şiddetlidir. Ergenlerin yaşadığı zorbalık ne kadar şiddetli olursa, yaşadıkları sosyal kaygı da o kadar şiddetli olur. Araştırmalar, şiddetli zorbalığa maruz kalan ergenlerin sosyal anksiyete bozukluğu geliştirme riskinin daha yüksek olduğunu ve bunu bildirme konusundaki isteksizliklerinin sosyal kaygıları nedeniyle daha da kötüleşebileceğini göstermektedir (Ranta Kaltiala-Heino, Fröjd ve Marttunen

2013). Okulda gizlenen zorbalığın tanınması ve önlenmesinde okul yöneticilerine, öğretmenlere ve ebeveynlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu doğrultuda birçok ülkede akran zorbalığını önleme programları yürütülmektedir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencileri arasında akran zorbalığının yaygınlığını ve öğrencilerin kaygı ve endişe düzeylerinin zorbalık davranışlarıyla ne ölçüde ilişkili olduğunu bir tarama araştırması deseni kullanarak incelemektir. Tarama araştırması deseni, araştırmacılar bir örneklemedeki bireylerin tutumlarını, inançlarını, görüşlerini, davranışlarını veya özelliklerini değerlendirmeyi amaçladıklarında tipik olarak kullanılır (Fraenkel ve Wallen, 2006). Tarama araştırmalarında "Ne?", "Nedir?", "Ne hakkında?" gibi sorulara yanıt aramaktadırlar (Büyüköztürk, 2016). Bu bağlamda bu çalışmaya rehberlik eden temel araştırma soruları "İlkokul öğrencileri arasında akran zorbalığının boyutu nedir?" ve "Zorbalık davranışları öğrencilerin kaygı ve endişe düzeyleriyle nasıl ilişkilidir?" şeklindedir.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Çankırı'daki ilköğretim okullarına devam eden öğrencilerdir. Çankırı ilindeki iki okuldan 590 öğrenciden oluşan bir örneklem, evrenin tamamı yerine bir alt kümesinin çalışılmasını içeren küme örnekleme kullanılarak seçilmiştir. Bu çalışma için iki farklı sosyoekonomik düzeyden birer okul seçilmiştir. Tablo 1, örnekleme öğrenci demografisi ve özelliklerinin dağılımını göstermektedir. Örneklemin %26,7'si birinci sınıf, %17,7'si ikinci sınıf, %22,7'si üçüncü sınıf ve %32,9'u dördüncü sınıf öğrencileridir. Ayrıca, örneklemin %48,8'i erkek, %61,1'i ise kızdır. Öğrencilerin anne eğitim düzeyleri: %3,9 okula gitmemiş, %13 ilkokul, %13,6 ortaokul, %28,3 lise ve %41,1 üniversitedir. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyi istatistikleri ise %2,2'sinin okula devam etmediğini, %6,9'unun ilkokula, %11'inin ortaokula, %23,3'ünün liseye ve %56,6'sının üniversiteye devam ettiğini göstermektedir. Annenin mesleği %73,1 ev hanımı, %2,8 özel sektör, %9,6 öğretmen ve %12,4 diğer mesleklerden oluşmaktadır. Babanın mesleği ise %2,9 işsiz, %14,5 memur, %11,6 esnaf, %8,4 asker, %8,6 öğretmen ve %54 diğer mesleklerden oluşmaktadır. Alan yazın farklı özelliklere sahip çocukların akran zorbalığına daha fazla maruz kaldığını gösterdiğinden, farklı özelliklere sahip çocukların akran zorbalığına maruz kalmaya daha yatkın olduğunu gösterdiğinden, çalışmada akademik, fiziksel ve sosyal farklılıkları yansıtan değişkenlere yer verilmiştir. Öğrencilerin %12'si gözlük kullandığını, %1'i diş taktığını, %8'i kronik hastalığı olduğunu, %1,8'i fiziksel engeli olduğunu ve %24,8'i farklı

özelliklere sahip olduğunu bildirmiştir. Öğrencilerin okul performansları farklılık göstermekte olup %61'i çok iyi, %30'u iyi, %8,4'ü orta ve %0,5'i ortalamanın altında olduğunu bildirmiştir. Sosyal davranışları sorulduğunda öğrencilerin %74'ü kendilerini girişken, %25,5'i ise içe dönük olarak tanımlamıştır. Son olarak, araştırmaya katılan öğrencilerin boy ve kilo ortalamaları sırasıyla 127 cm ve 33 kg'dır.

Tablo 1. Öğrencilerin demografik değişkenlere göre dağılımı

Değişkenler		f	%
Sınıf	1.sınıf	148	26,7
	2.sınıf	98	17,7
	3.sınıf	126	22,7
	4.sınıf	182	32,9
	Toplam	554	100
Cinsiyet	Erkek	286	48,8
	Kadın	299	61,6
	Toplam	585	100
Gözlük kullanımı	Evet	70	12,0
	Hayır	512	87,9
	Toplam	582	100
Diş teli kullanımı	Evet	4	,006
	Hayır	573	99,3
	Toplam	577	100
Kronik rahatsızlığı olma	Evet	46	7,9
	Hayır	535	92
	Toplam	581	100
Fiziksel engeli olma	Evet	11	1,8
	Hayır	569	98,2
	Toplam	579	100
Farklı özelliği olma	Evet	144	24,8
	Hayır	435	75,1
	Toplam	579	100
Okul başarısı	Çok iyi	350	6
	İyi	173	30,1
	Orta	48	8,4
Kendini tanımlama	Ortanın altı	3	,5
	Toplam	574	100
	Girişken	404	74,5
	İçine kapanık	138	25,5
	Toplam	542	100
Değişkenler		f	%

Tablo 1. Devam ediyor

Annenin eğitim düzeyi	Okula gitmemiş	19	3,9
	İlkokul	63	13
	Ortaokul	66	13,6
	Lise	137	28,3
	Üniversite	199	41,1
	Toplam	484	100
Baba eğitim düzeyi	Okula gitmemiş	10	2,2
	İlkokul	32	6,9
	Ortaokul	51	11
	Lise	108	23,3
	Üniversite	262	56,6
	Toplam	463	100
Annenin mesleği	Ev hanımı	418	73,1
	Memur	16	2,8
	Özel sektör	12	2,1
	Öğretmen	55	9,6
	Diğer	71	12,4
	Toplam	572	100
Babanın mesleği	Çalışmıyor	16	2,9
	Memur	81	14,5
	Esnaf	65	11,6
	Asker	47	8,4
	Öğretmen	48	8,6
	Diğer	302	54
Toplam	559	100	

Veri Toplama Araçları

Öğrencilerin demografik özellikleri, akran zorbalığı farkındalığı, internet kullanımı ve televizyon izleme alışkanlıkları hakkında veri toplamak için araştırmacılar tarafından hazırlanan bir anket kullanılmıştır. Ayrıca ilkökullü öğrencilerinde akran zorbalığı, kaygı ve sosyal kaygıyı ölçmek için standartlaştırılmış ölçekler kullanılmıştır. İlkokul öğrencilerinin zorbalık davranışlarını ölçmek için *Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu* (Pişkin ve Ayas, 2011), kaygı düzeylerini ölçmek için *Çocuklar İçin Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanteri* (Spielberge, 1973) ve sosyal anksiyete düzeylerini ölçmek için *Çocuklar İçin Sosyal Anksiyete Ölçeği-Yenilenmiş Biçim* (La Greca vd., 1988) kullanılmıştır.

Akran Zorbalığı Ölçeği Çocuk Formu (Pişkin ve Ayas, 2011), Zorba ve kurban için aynı maddelerin farklı şekilde yanıtlandığı iki paralel ölçeğe sahiptir. Ölçek 37 madde ve beş değişkenden (fiziksel, sözel, izolasyon,

söylenti yayma ve mala zarar verme) oluşmakta, bunlardan biri akranlarına "zorbalık" yapan öğrencileri, diğeri ise "zorbalığa uğrayan" öğrencileri belirlemeye çalışmaktadır. Araştırmada ölçeğin görünüş, kapsam ve yapı geçerliği için kanıt sağlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi kullanılmış ve 37 maddelik beş bileşenli modelin hem teorik hem de istatistiksel olarak sağlam olduğu ortaya çıkmıştır. Mağdur ve kurban ölçekleri yüksek alfa güvenilirlik katsayılarına (.97) sahiptir ve tüm alt ölçeklerin alfa güvenilirlik katsayıları .80'in üzerindedir. Zorba ve kurban ölçeklerinden alınabilecek en düşük puan 37, en yüksek puan ise 185'tir. Zorba ve kurban olma düzeyi puanla birlikte artmaktadır. Bu çalışmada kurban ve zorba ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları sırasıyla .972 ve .967'dir.

Özusta (1995) 9-12 yaş arası çocukların durumluk ve sürekli kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla kullanılan *Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin* (ÇDSKE) (Spielberger,1973) Türkçeye uyarlamıştır. Sürekli kaygı envanteri "*kaygı yatkınlığında bireysel farkları ölçmeyi amaçlar*" (Özusta, 1995, s.34). Durumluk kaygı envanteri "*...gerginlik, sinirlilik, telaş, tedirginlik gibi durumluk kaygıyla ilişkili duyguların değerlendirilmesini amaçlar*" (Özusta, 1995, s.35). Envanterde her biri 20 sorudan oluşan iki ölçek bulunmaktadır. 3'lü Likert maddelerinden oluşan ölçeklerin her birinde alınabilecek en düşük puan 20 ve en yüksek puan ise 60'dır. Yüksek bir ölçek puanı, maddenin tanımladığı özelliğin sergilendiğini göstermektedir. Ölçeğin yapı geçerliliğini araştırmak için ölçüt geçerliliği yaklaşımı kullanılarak, grup etkilerinin (normal, endişeli ve psikiyatrik) ve cinsiyet etkilerinin anlamlı olduğu gösterilmiştir. Durumluk ve sürekli kaygı ölçeklerinin güvenilirlik katsayıları sırasıyla .82 ve .81 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada durumluk ve sürekli kaygı ölçeklerinin alfa katsayıları sırasıyla .762 ve .917'dir.

Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği-Yenilenmiş Biçim (ÇSAÖ-Y) (La Greca vd., 1988), öz bildirime dayalı bir ölçek olup, 1993 yılında revize edilmiştir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Demir ve diğerleri (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin olumsuz değerlendirilme korkusu ve sosyal ortamlarda duyulan rahatsızlık olmak üzere iki boyutu vardır. İlk boyutta 3'lü Likert, ikinci boyutta da 5'li Likert tipi maddeler kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 18 ve en yüksek puan da 90'dır. Puanın artması sosyal anksiyete düzeyinin artması anlamına gelir. ÇSAÖ-Y'nin genel anksiyete ölçeğiyle olan korelasyonu ($r=0.5975$, $p<0.001$) ölçeğin uyum geçerliğini göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da *Çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeği-Yenilenmiş Formu*'nun güvenilirlik katsayısı .918 bulunmuştur.

Verilerin Analizi

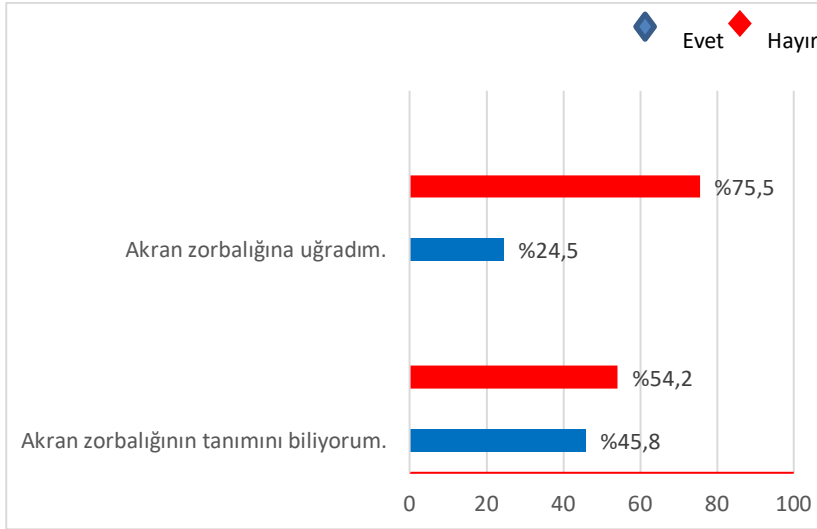
Veriler üzerinde SPSS kullanılarak frekans, yüzde, betimsel istatistik, t-testi, ANOVA ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Bulgular

İlkokul Öğrencilerinin Akran Zorbalığı Hakkında Farkındalıkları

Araştırmada öğrencilere akran zorbalığının tanımını bilip bilmedikleri ve akran zorbalığı yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur (Şekil 5). Sonuçlar %45,8'inin tanımını bildiğini, %54,2'sinin ise bilmediğini göstermiştir; %24,5'i akran zorbalığına maruz kaldığını, %23,6'sı 1 hafta, %3,4'ü 2 hafta, %2,4'ü 1 ay, %8'i 3 ay ve %1'i 1 yıl sürdüğünü belirtmiştir (Tablo 2). Zorbalığa maruz kalanların %78,2'si bunun sona erdiğini, %21,8'i ise devam ettiğini söylemiştir.

Şekil 5. Akran zorbalığı konusunda farkındalık ve zorbalığa uğrama durumu

Tablo 2. Öğrencilerin akran zorbalığı konusundaki farkındalıkları

	f	%	
Akran zorbalığı ne kadar sürdü?	1 hafta	139	23,6
	2 hafta	20	3,4
	1 ay	14	2,4
	3 ay	5	,8
	1 yıl	6	1
	Daha fazla	14	2,4
	Belirtilmemiş	392	66,4
	Toplam	590	100
	Akran zorbalığı sorunu ortadan kalktı mı? Hayır	Evet	204
Hayır		57	21,8
Toplam		261	100

İlkokul Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı

Tablo 3, zorbalık olaylarının düşük olduğunu, mağdur ve zorba ölçek ortalama puanlarının sırasıyla 44,39 ve 37,24 olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puanın 35 en yüksek puanın da 175 olduğunu düşündüğümüzde örneklem içinde zorbalık olaylarının düşük olduğunu söyleyebiliriz. Tespit edilen en yaygın zorbalık biçimleri en yaygın eşyaya zarar verme, fiziksel zorbalık ve söylenti yayma olup bunları sözel zorbalık ve izolasyon izlemektedir.

Tablo 3. Zorbalık ölçeği çocuk formu betimsel istatistikler

Alt Ölçekler	Min	Max	$\bar{X}$	s	α
Kurban	35,00	175,00	4,39	20,89	.972
Fiziksel zorbalık	8,00	40,00	8,85	3,04	.861
Sözel zorbalık	6,00	30,00	6,75	2,80	.857
İzolasyon	5,00	25,00	5,72	2,33	.828
Söylenti yayma	7,00	35,00	7,53	2,48	.919
Eşyaya zarar verme	9,00	45,00	9,53	2,98	.882
Zorba	35,00	175,00	37,24	10,04	.967
Fiziksel zorbalık	8,00	40,00	10,7	5,08	.878
Sözel zorbalık	6,00	30,00	8,14	4,35	.888
İzolasyon	5,00	25,00	7,18	3,9	.813
Söylenti yayma	7,00	35,00	9,14	5,09	.897
Eşyaya zarar verme	9,00	45,00	11,02	5,54	.932

İlkokul öğrencilerinin zorbalık davranışlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığı t-testi ile incelenmiştir Tablo 4'te yer alan t-testi sonuçları, ilkokul zorbalık davranışlarının kurban boyutunda ve tüm alt boyutlarında anlamlı cinsiyet farklılıkları olduğunu göstermektedir ($t_{\text{Kurban}}=-3,51$, $p<.000$; $t_{\text{Fiziksel}}=-3,99$, $p<.000$; $t_{\text{Sözel}}=-2,65$, $p<.008$; $t_{\text{İzolasyon}}=-3,21$, $p<.001$; $t_{\text{Söylenti yayma}}=-2,55$, $p<.011$, $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=-2,384$, $p<.017$). Ortalamalar arası farklar incelendiğinde, erkeklerin daha çok kurban oldukları ve tüm zorbalık türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmüştür. T testi zorbalık ölçeğinde eşyaya zarar verme alt boyutu dışında, tüm alt boyutlarda cinsiyete göre anlamlı farklılık olduğunu göstermiştir ($t_{\text{Zorbalık}}=-1,89$, $p<.025$; $t_{\text{Fiziksel}}=-3,66$, $p<.000$; $t_{\text{Sözel}}=-3,37$, $p<.001$; $t_{\text{İzolasyon}}=-3,20$, $p<.001$; $t_{\text{Söylenti yayma}}=-2,24$, $p<.025$, $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=-1,27$, $p<.203$). Zorbalık davranışları incelendiğinde erkeklerin kızlara göre daha zorbaca davranışlar sergilediği ve bunun eşyaya zarar verme boyutu dışında tüm boyutlar için geçerli olduğu görülmüştür. Güvenirlik katsayılarının tamamı ölçek ve alt ölçeklerde yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. Cinsiyete göre t-testi sonuçları

Alt ölçekler	Kadın			Erkek			df	T	p
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s			
Kurban	243	41,27	14,45	210	48,1	26,11	451	-3,51	,000**
Fiziksel	278	9,83	3,97	260	11,55	5,90	536	-3,99	,000**
Sözel	281	7,66	3,68	260	8,65	4,93	539	-2,65	,008**
İzolasyon	277	6,65	3,41	261	7,75	4,43	536	-3,22	,001**
Söylenti	273	8,58	4,39	257	9,71	5,69	528	-2,56	,011*
yayma	270	10,47	4,49	258	11,6	6,45	526	-2,38	,017*
Eşyaya zarar verme	240	36,42	9,25	206	38,2	10,91	444	-1,89	,025*
Zorba	275	8,40	2,18	243	9,37	3,75	516	-3,66	,000**
Fiziksel	274	6,36	1,83	251	7,19	3,54	523	-3,38	,001**
Sözel	251	5,42	3,54	247	6,07	2,87	514	-3,20	,001**
İzolasyon	269	7,30	1,95	244	7,79	2,96	511	-2,25	,025*
Söylenti	264	9,37	2,54	242	9,71	3,42	504	-1,27	,203
yayma									
Eşyaya zarar verme									

Not. * p<.05, ** p<.01 (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Zorbalık davranışlarının öğrencilerin kronik rahatsızlıklarına göre farklılık gösterip göstermediği t-testi ile analiz edilmiştir (Tablo 5). Kurban boyutunda ve bu boyutun tüm alt boyutların da kronik rahatsızlığa sahip olma puanlar arasında anlamlı bir fark oluşturmuştur ($t_{\text{Kurban}}=2,69$, $p<.007$; $t_{\text{Fiziksel}}=2,89$, $p<.004$; $t_{\text{Sözel}}=2,94$, $p<.003$; $t_{\text{İzolasyon}}=3,06$, $p<.002$; $t_{\text{Söylenti yayma}}=4,18$, $p<.000$, $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=4,18$, $p<.000$). Ortalamalar arası farklar incelendiğinde kronik rahatsızlığa sahip olan öğrencilerin genel olarak zorbalık davranışlarına ve zorbalığın tüm türlerine daha çok maruz kaldıkları görülmektedir. Öğrencinin kronik rahatsızlığa sahip olması genel olarak zorbalık davranışlarında manidar bir fark oluşturmuştur ($t_{\text{Zorbalık}}=2,31$, $p<.021$; $t_{\text{Fiziksel}}=1,37$, $p<.169$; $t_{\text{Sözel}}=2,90$, $p<.004$; $t_{\text{İzolasyon}}=2,32$, $p<.021$; $t_{\text{Söylenti yayma}}=2,44$, $p<.015$, $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=1,95$, $p<.051$). Bulgular kronik rahatsızlığı olan öğrencilerin daha çok mağdur olmasının yanında sözel ve ilişkisel zorbalık gibi güç gerektirmeyen ancak anlaşılması daha güç olan zorbalık davranışlarını da daha çok sergilediklerini göstermiştir.

Tablo 5. Kronik rahatsızlığa göre t-testi sonuçları

	Kronik rahatsızlığı olan			Kronik rahatsızlığı olmayan			df	T	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	28	54,32	39,68	424	43,58	18,51	450	2,69	,007**
Fiziksel	38	12,81	8,26	497	10,42	4,56	533	2,89	,004**
Sözel	40	10,02	6,52	500	7,95	4,04	538	2,94	,003**
İzolasyon	39	9,00	5,88	496	7,00	3,71	533	3,06	,002**
Söylenti yayma	40	12,27	8,32	488	8,84	4,61	526	4,18	,000**
Eşyaya zarar verme	38	13,86	9,85	486	10,67	4,72	522	3,60	,000**
Zorba	25	41,76	27,91	424	43,58	18,51	444	2,31	,021*
Fiziksel	35	9,54	5,52	483	8,80	2,80	516	1,37	,169
Sözel	35	8,08	5,53	490	6,66	2,49	523	2,90	,004**
İzolasyon	35	6,57	4,03	480	5,64	2,09	513	2,32	,021*
Söylenti yayma	35	8,48	4,99	477	7,44	2,13	510	2,44	,015*
Eşyaya zarar verme	35	10,45	6,12	470	9,44	2,58	503	1,95	,051

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Çocukların ebeveynlerinin boşanmış ya da boşanmamış olmasının zorba ve kurban puanlarında manidar bir fark oluşturup oluşturmadığı t-testi ile kontrol edilmiştir (Tablo 6). Kurban ölçeğinin genelinde ve alt ölçeklerden ikisinde (fiziksel zorbalık, eşyaya zarar verme) anlamlı bir fark bulunmuştur ($t_{\text{Kurban}}=2,01$, $p < .045$; $t_{\text{Fiziksel}}=2,33$, $p < .020$; $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=2,21$, $p < .028$). Zorbalık ölçeğinde sözel ve izolasyon zorbalığı dışında bütün boyutlarda anlamlı fark bulunmuştur ($t_{\text{Zorbalık}}=2,09$, $p < .037$; $t_{\text{Fiziksel}}=2,34$, $p < .019$; $t_{\text{Söylenti yayma}}=2,07$, $p < .039$, $t_{\text{Eşyaya zarar verme}}=2,06$, $p < .039$) (Tablo 6). Boşanmış aile çocuklarının genel olarak zorbalık mağduru olma, fiziksel zorbalığa uğrama ve eşyalarına zarar verilmesi olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir. Boşanmış aile çocuklarının aynı zamanda zorba davranışlar sergileme olasılıklarının da yüksek olduğu, özellikle de fiziksel ve söylenti yayma gibi zorbalık davranışlarını daha çok sergiledikleri söylenebilir.

Kurban ve zorba davranışlarının öğrencilerin devam ettiği sınıfa göre farklılaşıp farklılaşmadığı ANOVA ile incelendiğinde, zorbalık ölçeğinde sözel ($F_{(3, 495)}=3.52$, $p < .05$), söylenti ($F_{(3, 485)}=3.48$, $p < .05$) ve eşyaya zarar verme ($F_{(3, 478)}=3.09$, $p < .05$) boyutlarının kurban ölçeğinde de fiziksel ($F_{(3, 510)}=5.26$, $p < .01$), sözel ($F_{(3, 513)}=3.34$, $p < .05$), izolasyon ($F_{(3, 505)}=3.93$, $p < .01$), söylenti ($F_{(3, 500)}=4.93$, $p < .01$) ve eşyaya zarar verme ($F_{(3, 498)}=9.44$, $p < .01$)

Tablo 6. Ebeveynin boşanma durumuna göre t-testi sonuçları

	Ebeveyn boşanmış			Ebeveyn boşanmamış			df	T	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	33	50,90	35,29	418	43,62	18,31	449	2,01	,045*
Fiziksel	43	12,32	7,57	491	10,48	4,64	532	2,33	,020*
Sözel	41	8,46	5,48	496	8,07	4,15	535	,567	,571
İzolasyon	41	8,24	5,02	494	7,07	3,81	533	1,83	,067
Söylenti yayma	40	9,77	6,48	489	9,06	4,86	527	,863	,389
Eşyaya zarar verme	39	12,79	9,35	487	10,82	4,90	524	2,21	,028*
Zorba	27	41,18	26,82	417	37,00	7,92	442	2,09	,037*
Fiziksel	39	9,87	6,18	474	8,72	2,48	511	2,34	,019*
Sözel	36	7,47	4,73	486	6,71	2,62	520	1,56	,119
İzolasyon	37	6,37	3,95	476	5,65	2,10	511	1,84	,066
Söylenti yayma	38	8,31	4,89	472	7,45	2,15	508	2,07	,039*
Eşyaya zarar verme	34	10,52	6,382	470	9,44	2,54	502	2,06	,039*

Not. * p<.05, ** p<.01 (iki yönlü manidarlık düzeyi).

anlamli olarak farklılaştığı bulunmuştur (Tablo 7). Çoklu karşılaştırmalar zorbalık ölçeğinde ikinci sınıf öğrencilerinin fiziksel, söylenti yayma ve eşyaya zarar verme boyutlarında diğer sınıflara göre farklılaştığını gösterse de ortalamalar arası farkların küçük olduğu görülmüştür. Kurban ölçeğinde de ikinci sınıf öğrencilerin puanlarının tüm alt boyutlarda diğer sınıf öğrencilerine göre yüksek olduğu ve bu sınıflardan anlamli olarak farklılaştığı bulunmuştur. Zorbalık ölçeğine kıyasla kurban ölçeğinde ikinci sınıfların puanlarının diğer sınıflardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

İlkokul öğrencilerinin zorbalık davranışlarının gözlük kullanmaya göre farklılaşp farklılaşmadığı t-testi ile incelendiğinde (Tablo 8), puanlar arasında anlamli fark bulunmamakla birlikte ($t_{\text{Kurban}} = 1,29$, $p < .195$; $t_{\text{Zorbalık}} = -,533$, $p < .594$), gözlük kullanan öğrencilerin daha çok zorbalığa uğradığı gözlenmiştir ($\bar{X}_{\text{Gözlük kullanan}} = 47,21$, $\bar{X} = 43,53$).

Öğrencilerinin zorbalık davranışlarının engellilik durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığı t-testi ile analiz edildiğinde (Tablo 9), engelliliğe göre manidar bir fark bulunmamakla ($t_{\text{Kurban}} = -,437$, $p < .663$; $t_{\text{Zorbalık}} = -,459$, $p < .646$), birlikte engelli öğrencilerin zorba ve kurban ölçeklerinden daha düşük puanlar aldıkları görülmüştür.

Öğrencilerinin kurban ve zorba ölçeklerinden puanları kilo durumlarına göre t- testi ile analiz edildiğinde (Tablo 10), manidar bir fark bulunmamıştır ($t_{\text{Kurban}} = 1,22$, $p < .220$; $t_{\text{Zorbalık}} = ,873$, $p < .383$). Bununla beraber, kilolu

öğrencilerin kurban ve zorbalık puanlarının diğer öğrencilere göre düşük olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda öğrencilerinin kurban ve zorba puanları boy uzunluklarına göre de t-testi ile incelenmiştir (Tablo 11), Boyu *145 cm ve altı* ile *146 cm ve üstü* olanlar arasında kurban ve zorba puanları arasında manidar bir fark bulunmamıştır ($t_{\text{Kurban}}=-,577$, $p<.564$; $t_{\text{Zorbalık}}=-,823$, $p<.411$). Aradaki fark küçük olsa da normale göre daha uzun boylu olan çocukların zorba ve kurban puanları daha düşüktür.

Öğrencilerin okulöncesi eğitim alma ve almama durumlarının kurban ve zorbalık ölçeği puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı t-testi ile kontrol edilmiş (Tablo 12), kurban boyutunda anlamlı bir fark bulunamamış zorbalık boyutunda ise anlamlı fark bulunmuştur ($t_{\text{Kurban}}=-,569$, $p<.570$; $t_{\text{Zorbalık}}=-2,48$, $p<.013$). Bulgular okul öncesi eğitime devam etmeyen öğrencilerin daha çok zorbalık davranışları gösterdiklerini işaret etmektedir

Farklı bir özelliğe sahip (dış teli kullanmak, gözlük takmak, çok uzun ya da kısa boylu olmak, üstün potansiyelli olmak vb.) olduğunu düşünen öğrencilerle farklı özelliğe sahip olmadığını düşünen öğrenciler arasında kurban ve zorba puanları arasında herhangi anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 13). Farklı bir özelliğe sahip olmak öğrencilerin öznel yorumuna bırakıldığından, farklı bir özelliğe sahip olmak her öğrenci için farklılık gösterebilir ve bir öğrenci çoğunluk için farklı olmayan bir özelliği farklı olarak yorumlayabilir.

Tablo 7. Sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları

Alt Ölçekler	1.sınıf		2.sınıf		3. sınıf		4. sınıf		F	p	I-J
	$\bar{X}$	σ	$\bar{X}$	σ	$\bar{X}$	σ	$\bar{X}$	σ			
Zorba											
Fiziksel	8,8	1,9	9,5	5,9	8,6	9,3	8,8	2,4	1,48	,218	
Sözel	6,6	2,5	7,6	5,1	6,5	1,9	6,5	1,4	3,52	,015*	
İzolasyon	5,7	2,32	6,15	3,8	5,6	1,6	5,5	1,7	1,43	,231	
Söylenti	7,5	2,57	8,24	4,8	7,2	,74	7,3	1,1	3,48	,016*	1-2,2-3,2-4
Eşyaya zarar verme	9,5	3,1	10,4	5,9	9,2	,82	9,2	1,1	3,09	,027*	1-2,2-3,2-4
Kurban											
Fiziksel	10,4	3,34	12,6	8,4	1,7	5,2	9,9	3,9	5,26	,001**	1-2,2-3,2-4
Sözel	7,5	3,31	9,34	6,36	8,3	4,8	7,9	3,4	3,34	,019*	1-2,2-4
İzolasyon	7,3	3,7	8,3	5,7	6,9	3,8	6,6	2,8	3,93	,009**	2-3,2-4
Söylenti	8,6	3,5	11,1	7,8	9,1	5,9	8,7	3,8	4,9	,002**	1-2,2-3,2-4
Eşyaya zarar verme	11,2	4,8	13,6	10,1	1,7	4,7	9,8	2,01	9,44	,000**	1-2,1-4,2-4

Not. * p<.05. ** p<.01 (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 8. Gözlük kullanımına göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Gözlük kullanan			Gözlük kullanmayan			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	56	47,21	25,80	396	43,53	18,86	450	1,298	,195
Zorba	54	36,42	4,22	392	37,35	10,64	444	-,533	,594

Not. * p<.05. ** p<.01 (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 9. Engelliliğe göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Engelli olan			Engelliliği olmayan			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	8	41,25	13,78	444	44,52	21,08	450	-,437	,663
Zorba	8	35,62	1,40	437	37,28	10,18	443	-,459	,646

Not. * $p < .05$. ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 10. Kiloya göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	40 kilo ve altı			40 kilo ve üstü			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	288	43,03	17,35	29	39,03	7,56	315	1.22	,220
Zorba	290	37,43	12,13	30	35,50	1,10	318	,873	,383

Not. * $p < .05$. ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 11. Boya göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	145 cm ve altı			146 cm ve üstü			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	249	45,36	24,67	61	43,49	11,69	308	,577	,564
Zorba	252	37,71	13,06	61	36,32	2,77	311	,823	,411

Not. * $p < .05$. ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 12. Okulöncesi eğitime göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Okul öncesi eğitim alan			Okul öncesi eğitim almayan			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	416	44,64	20,75	35	42,54	23,89	449	,569	,570
Zorba	412	36,89	7,88	35	41,28	23,70	445	-2,48	,013*

Not. * $p < .05$. ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

Tablo 13. Farklı özelliğe sahip olmaya göre t-testi sonuçları

Alt Ölçekler	Farklı özelliğe sahip olan			Farklı özelliğe sahip olmayan			df	t	p
	N	$\bar{X}$	σ	N	$\bar{X}$	σ			
Kurban	108	45,42	22,44	342	44,22	20,56	448	,519	,604
Zorba	108	37,06	4,03	337	37,32	11,38	443	-,23	,819

Not. * $p < .05$. ** $p < .01$ (iki yönlü manidarlık düzeyi).

İlkokul öğrencilerinin kaygı düzeyleri

Çocuklar için Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri için betimsel istatistikler hesaplanmıştır (Tablo 14). Öğrencilerin durumluk kaygı ortalaması 44.08 ve standart sapması 5.15'dir. Öğrencilerden ortalamanın bir standart sapma altında puan alanlar (<38.93) "düşük", bir standart sapma üstünde puan alanlar (>49.95) "yüksek" ve bu alt ve üst sınır arasında kalanlar (38.93-49.95) ise "orta" durumluk kaygı düzeyine sahip öğrenciler olarak kabul edilmiştir. Öğrencilerin sürekli kaygı ortalaması 31.25 ve standart sapması 8.48'dir. Öğrencilerden ortalamanın bir standart sapma altında puan alanlar (<22.77) "düşük", bir standart sapma üstünde puan alanlar (>39.73) "yüksek" ve bu alt ve üst sınır arasında kalanlar (27.77-39.73) ise "orta" sürekli kaygı düzeyine sahip öğrenciler olarak kabul edilmiştir. Alınabilecek en düşük ve en yüksek puanın her iki ölçekte de 20 ve 60 olduğu göz önüne alınırsa, öğrencilerin durumluk kaygı düzeyinin sürekli kaygı düzeyine göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 14. Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri betimsel istatistikleri

Alt Ölçekler	N	Min.	Max.	Ortalama	Standart Sapma
Durumluk kaygı	373	22	59	44,08	5,15
Sürekli kaygı	439	20	60	31,25	8,48

İlkokul öğrencilerinin sosyal anksiyete düzeyleri

Tablo 15'de çocuklar için Sosyal Anksiyete Ölçeğinin betimsel istatistikleri verilmiştir. Ölçekte alınabilecek en düşük puanın 18 en yüksek puanında 90 olduğu ve sosyal kaygı puanının artması sosyal kaygı düzeyinin artması anlamına geldiği düşünüldüğünde, grubun ortalaması ($\bar{X}=38,99$) öğrencilerin sosyal anksiyete seviyesinin orta düzeyde olduğunu işaret etmektedir.

Tablo 15. Sosyal Anksiyete Ölçeği betimsel istatistikleri

	N	Min.	Max.	Ortalama	Standart Sapma
Sosyal anksiyete	406	18,00	90,00	38,99	16,24

Zorbalık, sosyal anksiyete ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki

Zorba, kurban, kaygı ve anksiyete puanları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde (Tablo 16), kurban ve zorba puanları arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir korelasyon bulunmuştur ($r=,432$, $p<.01$). Bu zorbalık mağduru olanların aynı zamanda zorbalık davranışları sergilediklerini de göstermektedir. Kurban puanları ile sürekli kaygı puanları arasındaki da yine anlamlı pozitif düşük düzeyde bir korelasyon bulunmuştur ($r=,210$, $p<.01$). Bu durum zorbalık mağduru bireylerin sürekli kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Kurban puanları ile sosyal anksiyete puanları arasında da pozitif yönlü anlamlı düşük düzeyde bir korelasyon ($r=,203$, $p<.01$) bulunmuştur. Bu bulgudan kurbanların sosyal anksiyete düzeylerinin diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 16. Kurban, zorba, kaygı ve anksiyete puanları arasındaki korelasyon

	Kurban	Zorba	Kaygı durumluluk	Kaygı sürekli	Sosyal anksiyete
Kurban	1				
Zorba	,432**	1			
Kaygı durumluluk	-,076	-,033	1		
Kaygı sürekli	,210**	,043	,014	1	
Sosyal anksiyete	,203**	,036	-,157**	,485**	1

Not. * $p<.05$. ** $p<.01$.

Kaygı ve anksiyete puanlarının zorbalık ölçeğinin alt ölçekleriyle korelasyonu Tablo 17'de verilmiştir. Sürekli kaygı puanları ile bütün kurban ölçekleri arasında anlamlı pozitif yönlü düşük düzeyde bir ilişki ($r_{sk-fiziksel}=,203$, $p<.01$; $r_{sk-sözel}=,246$, $p<.01$; $r_{sk-izolasyon}=,262$, $p<.01$; $r_{sk-söylenti}=,248$, $p<.01$; $r_{sk-eşyaya zarar verme}=,169$, $p<.01$) bulunmuştur. Bu bulgu zorbalık puanları arttıkça sürekli kaygı puanlarının da arttırdığını göstermektedir. Sürekli kaygı ile sözel zorbalık puanları arasında da anlamlı pozitif bir ilişki ($r_{sk-sözel}=,133$, $p<.01$) bulunmuştur. Sosyal anksiyete puanları ile kurban ölçekleri arasında da anlamlı pozitif yönlü ilişki ($r_{sk-fiziksel}=,204$, $p<.01$; $r_{sk-sözel}=,207$, $p<.01$; $r_{sk-izolasyon}=,183$, $p<.01$; $r_{sk-söylenti}=,173$, $p<.01$; $r_{sk-eşyaya zarar verme}=,160$, $p<.01$) bulunmuştur. Bu bulgu kurban ne tür zorbalığa maruz kalırsa kalsın sosyal anksiyete düzeyinin zorbalığa maruz kalmayanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 17. Kaygı ve anksiyete puanlarının zorbalık ölçeğinin alt ölçekleriyle ilişkisi

	Zorba					Kurban				
	Fiziksel	Sözel	İzolasyon	Söylenti	Eşyaya zarar verme	Fiziksel	Sözel	İzolasyon	Söylenti	Eşyaya zarar verme
Kaygı durumluluk	-,018	,048	,031	,063	,083	-,083	-,090	-,072	-,111*	-,034
Kaygı Sürekli	,031	,133**	,072	,094	,085	,203**	,246**	,262**	,248**	,169**
Sosyal anksiyete	,073	,035	,087	,055	,047	,204**	,207**	,183**	,173**	,160**

Not. *p<.05. **p<.01.

Tartışma ve Sonuç

Zorbalık eski zamanlardan beri mevcuttur, ancak son zamanlarda çocuklar ve ergenler arasında giderek büyüyen bir sorun haline gelmiştir (Radwan, AbdEllatif ve Abu-Elenin, 2021). Zorbalığın en yaygın görüldüğü yerler okullardır (Fox, Millner ve Franklin, 2016). Çocuklara yönelik bu şiddet türü, eğitim ortamlarına özgüdür ve yaygın olarak yaşanmaktadır (Adıktulu, 2019). Bununla birlikte, zorbalığın standart bir tanımının olmaması, her türlü saldırganlığın veya anlaşmazlığın zorbalık olarak etiketlenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla hem yetişkinler hem de çocuklar kabalık, çatışma veya öfke ile ilgili her durumu zorbalık olarak adlandırmaktadır. Bu yanlış algı, sorunla mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada da öğrencilerin yarısından fazlasının akran zorbalığının tanımını bilmediğini belirtmiştir. Öğrencilerin çoğu aynı zamanda zorbalığa uğradıklarını da bildirmişlerdir ki bu durum bildirilen zorbalık sıklığı ile çelişmektedir. Bu bulgu öğrencilerin akran zorbalığı konusundaki bilgilerinin gerçekçi olmadığını göstermektedir. Herhangi bir sorunu çözmenin ilk adımı, sorunun tam olarak ne olduğunu doğru bir şekilde tanımlamaktır.

Bu nedenle, zorbalığın doğru bir şekilde tanımlanması ve zorbalığın “çocukluğun doğasının gereği” ve “normal” olduğu inancının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu sorunla başarılı bir şekilde mücadele edebilmek için öğrencilerin zorbalık ile okulda karşılaştıkları sıradan çatışmalar, kavgalar veya saldırganlık arasındaki farkı anlamaları gerekmektedir. Ayrıca, zorbalığın kişiler arası tekrarlayan şiddetin kabul edilemez bir biçimi olduğunu da kabul etmelidirler.

Farklı yaş gruplarında akran zorbalığı mağduriyetini araştıran çalışmalar, zorbalık olaylarının yaşla birlikte azalma eğiliminde olduğunu, ilkokul ve ortaokuldaki daha küçük çocukların lisedeki daha büyük çocuklara göre başkalarına zorbalık yapma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Due vd., 2005; Fitzpatrick, Dulin ve Piko, 2007). Önceki araştırmalara göre, mağduriyet oranları ilkokulun başlarında %20 civarındayken ortaokulun sonunda %0 ila %5 arasında değişmekte, yedi yaşındaki öğrencilerin %38'i mağduriyet bildirmektedir (Menesini vd., 1997; Olweus, 1991; Olafsen ve Viemerö, 2000; Whitney ve Smith, 1993). Daha küçük yaştaki öğrencilerin akranları tarafından mağdur edilme olasılığı da daha yüksektir (Weng, Chui ve Liu, 2017), bu da yeni birinci sınıf öğrencileri arasında zorbalığa maruz kalma potansiyelinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Diğer çalışmalar, farklı yaş gruplarında zorbalığa maruz kalan çocukların sayısında önemli bir fark bulmazken (Craig, 1993), Hugh-Jones ve Smith'in (1999) çalışması, zorbalığın daha küçük yaşlarda daha az yaygın olduğunu, oranların 4-5 yaşlarında %1'e, 6-7 yaşlarında %5'e, 8-10 yaşlarında

%21'e ve 11-13 yaşlarında %33'e yükseldiğini gözlemlemiştir. Çalışma ayrıca fiziksel zorbalığın ilkökul öğrencileri arasında daha yaygın olduğunu, ikinci sınıf öğrencilerinin (7-8 yaş) diğer sınıflara göre mala zarar verme, fiziksel zorbalık ve söylenti gibi türlere daha fazla karıştığını öne sürmüştür. Zorbalık mağduriyetini araştıran pek çok çalışmanın öğrenci raporlarına dayandığını ve bu raporların zorbalığın daha dolaylı ve gözlemlenmesi zor davranışlar içerebileceği daha büyük yaş gruplarında daha az güvenilir olabileceğini ve bu durumun bulgulardaki bazı farklılıkları açıklayabileceğini belirtmek gerekir (Menesini vd., 1997; Olafsen ve Viemerö, 2000; Olweus, 1991; Whitney ve Smith, 1993).

Bu çalışmada erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalık davranışı sergilediği, fiziksel ve ilişkisel zorbalığın en yaygın olaylar olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin çoğunluğuna göre zorbalık davranışlarını erkek öğrenciler sergilemektedir. Benzer şekilde, Galal, Emadeldin ve Mwafy (2019) zorbalığa maruz kalma cinsiyetler arasında eşit olmasına rağmen, erkeklerin daha fazla fiziksel zorbalık yapma eğiliminde olduğunu, kızların ise ilişkisel zorbalık (söylenti yayma ve belirli sosyal gruplardan dışlama) yapma eğiliminde olduğunu bulmuştur.

Araştırmalar dış teli, gözlük, fiziksel engel, kronik hastalık veya üstün zekâlılık gibi fiziksel veya kültürel farklılıkları olan çocukların akran zorbalığının hedefi olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Horowitz vd., 2004). Sweeting ve West (2001), ortaokul öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, görünüş, davranış ve etnik, ırksal veya kültürel geçmiş farklılıklarının kronik sataşma ve zorbalığa yol açabileceğini bulmuşlardır.

Bu çalışmada demografik değişkenlerin yanı sıra öğrencilerin fiziksel farklılıklarını ortaya çıkaran değişkenlerin de incelenmesi çalışmanın alan yazına sunduğu özgün katkılardan biridir. Çalışmanın katılımcılarının önemli bir kısmı fiziksel olarak diğerlerinden farklı olduğunu (gözlük kullanma, boy ve kilo farklılıkları, dış teli takma gibi) belirtmiştir. Sonuçlar ayrıca akranlarından daha kilolu ve engelli öğrencilerin hem zorba hem de kurban ölçeklerinde daha düşük puan aldıklarını göstermiştir. Araştırmalar, kısa boylu öğrencilerin uzun boylu öğrencilere kıyasla zorbalığa karşı daha savunmasız olduğunu göstermiştir (Sandberg, 2011; Voss, 2006). Bu çalışmanın sonuçları da uzun boylu öğrencilerin zorba ve kurban ölçeklerinde ortalamasının altında puan aldıklarını ortaya koymuştur.

Bu çalışmadaki bir diğer önemli bulgu da aile yapısı ile zorbalık arasındaki ilişkidir. Ebeveynleri boşanmış olan çocukların mağdur olma, fiziksel zorbalığa uğrama ve eşyalarına zarar verilme olasılığı daha yüksektir. Bu bulgu alan yazınla da örtüşmektedir. Wolchik, Sandler ve Doyler, (2002) çalışmalarında boşanmış ailelerden gelen çocukların sıklıkla depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Buna ek olarak, boşanmış veya yeniden evlenmiş ailelerden gelen ergenlik öncesi

çocuklar sınıfta daha fazla saldırganlık, itaatsizlik ve uygunsuz davranışlar sergilemekte ve daha düşük öz-düzenleme seviyelerine sahip olmaktadır (Hetherington & Elmore, 2003). Ayrıca, boşanmış ailelerden gelen ergenlerin (%41,8), her iki ebeveynle birlikte yaşayanlara (%32,6) kıyasla daha fazla orta düzeyde şiddet sergiledikleri bulunmuştur (Murdock, 1996).

Bu çalışmanın bulgularına göre, çocukların anlık kaygıları sürekli kaygılarından daha yüksektir. Ayrıca, öğrencilerin minimum düzeyde sosyal kaygıya sahip olduğu keşfedilmiştir. Her iki bulgu da öğrencilerin akran zorbalığına düşük düzeyde maruz kalmalarıyla bağlantılıdır. Başka bir deyişle, bu çalışma zorbalık mağdurlarının diğer öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde sürekli kaygı ve sosyal kaygıya sahip olduğunu göstermektedir. Akran zorbalığı ve sosyal kaygı arasındaki bağlantı üzerine yapılan araştırmalar da bu sonucu desteklemektedir. Alan yazına göre, zorbalık yapan kişiler (zorba, kurban ya da her ikisi olarak) yapmayanlara göre daha fazla psikiyatrik semptom göstermekte (Kennedy, 2018) ve daha yüksek kaygı düzeylerine sahip olmaktadır (Pörhölä, Almonkari ve Kunttu, 2019). Zorbalık nedeniyle yabancılaşmış ve sosyal destekten kopmuş hissetmenin bir sonucu olarak, gençlerin sosyal kaygı düzeyleri artabilir (de Jong, Sportel, de Hullu ve Nauta, 2012; Pabian ve Vandebosch, 2015; Storch ve Masia-Warner, 2004).

Çalışmanın bulguları zorbalık mağdurlarının zorbalıkla başa çıkmak için kullandıkları en yaygın çözümlerin sosyal destek aramak ve zorbadan uzaklaşmak olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılanların çoğu, zorbalığa uğradıklarında ailelerinden ve/veya okuldaki bir yetiştikenden yardım isteyeceklerini ya da zorbaya durmasını söyleyeceklerini belirtmiştir. Ancak çocuklar zorbalığa uğradıklarında bu durumu çoğunlukla anneleriyle ya da okuldaki bir yetiştikle paylaşmayı tercih ettiklerini belirttiler de mağdurların önemli bir kısmı yaşadıklarını kimseye anlatmamıştır. Bu bulgu ilgili alan yazın tarafından da desteklenmektedir. Kochenderfer-Ladd ve Skinner (2002)'a göre de mağdurların sorunlarını çözmek ve zorbalığa uğramanın stresini yönetmek için kullanabilecekleri birçok strateji ve/veya başa çıkma mekanizmasından biri de zorbalık durumunu birilerine anlatmaktır. Tenenbaum ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında, bazı çocuklar zorbalığı bir öğretmene veya başka bir yetiştikine bildirmenin iyi bir baş etme stratejisi olduğunu, böylece bir otorite figürünün durumu yönetebileceğini ve çözebileceğini düşünürken, bazı mağdurlar yetiştiklerin genellikle kendilerine inanmadıklarını veya sorunu etkili bir şekilde çözemediklerini bildirmişlerdir. Benzer bir çalışmada (Doğan- Ateş ve Yağmurlu, 2010), öğrenciler zorbalığın farkında olan öğretmenlerin %40'ının müdahale etmediğini bildirmişlerdir. Bu bulgular, yetiştiklerin akran zorbalığını tespit etme konusundaki eksikliklerine işaret etmektedir. Akran zorbalığına yönelik bu tür görmezden gelme davranışları ya da zorbalığın normal bir olgu olarak

ele alınması, öğrencilerin zorbalık olaylarını bildirmekten çekinme olasılığını, dolayısıyla zorbalık olaylarını artırabilir. Bu açıdan, tartışmanın başında da belirtildiği gibi, akran zorbalığının ne olduğu konusunda fikir birliğine varmaya yönelik çalışmalar, okullarda bu sorunun azaltılmasına ve ortak bir müdahale yöntemi belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmadaki öğrenciler en sık sınıfta, oyun alanında ve koridorda zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir ki bu da önceki çalışmalarla tutarlıdır. Şaşırtıcı bir şekilde, Tenenbaum ve diğerlerinin (2011) bulgularına benzer şekilde, sınıflar hem en sık zorbalığa maruz kalınan hem de öğrencilerin kendilerini en güvende hissettikleri yerler olarak bulunmuştur. Bu durum, öğrencilerin sınıfta zorbalığa maruz kalmalarına rağmen, öğretmenlerinin müdahale edeceğine inandıkları için kendilerini daha güvende hissettiklerini göstermektedir. Ayrıca, yetişkin gözetiminin olmadığı yerlerde akran zorbalığının önemli bir sorun olabileceğinin de altını çizmektedir. Akran zorbalığından arınmış olumlu bir okul iklimi yaratmak için tüm eğitim paydaşlarının iş birliği içinde çalışması gerekmektedir. Öğrencilerin zamanlarının çoğunu geçirdikleri sınıflarda ve oyun alanlarında etkili gözetim gereklidir (Doğan-Ateş ve Yağmurlu, 2010; Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick, 2005).

Akran zorbalığına yönelik erken müdahale programları etkili olsa da etkileri yaşla birlikte azalmaktadır (Yeager vd., 2015). Çocuğun yaşı, tıpkı cinsel istismarda olduğu gibi zorbalığın ifşa edilmesinde de rol oynayabilir. Araştırmalar, küçük yaştaki çocukların istismara uğradığını yetişkinlik dönemine kadar açıklayamadığını ortaya koymaktadır (Berliner & Conte, 1995; Lamb & Edgar-Smith, 1994; Roesler & Wind, 1994). Çocuklar, misilleme ve terk edilme korkularının yanı sıra suç ortaklığı, utanç ve suçluluk duyguları nedeniyle susturulmakta ve istismarı bildirmekten çekinmektedir (Sauzier, 1989, Summit, 1983). Akran zorbalığı da korku, utanma, suçluluk ve utanç duygularına yol açarak çocukların ifşa etmesini engelleyebilir. Bu durum, ilkokullarda akran zorbalığı oranlarının düzenli olarak izlenmesinin ve önleyici eğitim programlarının geliştirilip uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bazı ülkelerde beş buçuk yaşındaki çocukların ilkokula başlayabiliyor olması, yaş farklılıkları, farklı fiziksel ve sosyal gelişim düzeyleri ve sosyal ve bilişsel hazırlık eksikliği nedeniyle akran zorbalığına maruz kalma risklerini artırabilir. Bu durum, okula başlama yaşıyla ilgili bilinçli pedagojik kararlar almak için okula başlama yaşının 66 aya düşürülmesinin akran zorbalığı üzerindeki etkisinin araştırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Öneriler

Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan kapsayıcı ve eşitlikçi eğitimin sağlanması ve herkes için yaşam boyu

öğrenme fırsatlarının teşvik edilmesi hedeflerine ulaşılması, çocukluk çağındaki şiddetin eğitimde önemli eşitsizliklere neden olduğunun kabul edilmesini (Birleşmiş Milletler, 2015) ve zorbalık da dahil olmak üzere her türlü şiddetin önlenmesi için daha fazla yatırım yapılmasını gerektirmektedir. Başkalarının beklentilerinden ve değer verdiklerinden farklı olmak bir kişiyi zorbalığın hedefi haline getirebilir. Bu bakımdan okullarda farklılıklara saygı ve kültürel duyarlılığın vurgulanması, akran zorbalığı vakalarının önlenmesi ve azaltılmasında önemli bir adım olabilir. Ayrıca hizmet öncesi öğretmen eğitim programlarında akran zorbalığı ve çocuklara yönelik şiddet konusunda farkındalığı arttıracak konulara yer verilmesi önerilmektedir. Akran zorbalığı ile mücadelede yetişkinlerin önemli rolü göz önünde bulundurularak öğretmenler, okul yöneticileri, okul personeli ve ebeveynler başta olmak üzere okulla doğrudan ya da dolaylı ilgisi olan tüm bireylere yönelik akran zorbalığı ile ilgili kamu spotları hazırlanabilir.

Bu araştırmanın sınırlılıklarından biri zorbalığın sıklığının tarama yöntemi ile belirlenmiş olmasıdır. Zorbalık üzerine yapılan çalışmaların çoğunda nicel yöntemler kullanılmış, veriler katılımcıların kendilerinin, sınıf arkadaşlarının ya da öğretmenlerinin yanıtladığı anketler ve ölçekler yoluyla elde edilmiştir. Çok az çalışma, zorbalığı uygulamalı gözlem yoluyla değerlendirmek için çaba göstermiştir. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda nitel ve karma yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise öğrencilerin siber zorbalık davranışlarının incelenmemiş olmasıdır. Bu bağlamda, gelecekteki çalışmaların diğer zorbalık türlerinin yanı sıra siber zorbalık davranışlarını da incelemesi önerilmektedir. İzleyen araştırmalar, akran zorbalığını etkileyen kişilik farklılıkları, sosyal yetenekler ve ailesel geçmiş gibi çeşitli diğer unsurları da daha ayrıntılı olarak inceleyebilir.

Kaynakça

- Adıkutlu, O. (2019). Policy landscape in Turkey on school bullying an exploration of main issues and shortcomings from a socio-ecological perspective. Unpublished Thesis. Middle East Technical University, The Graduate School of Social Sciences. Ankara.
- Ardiavianti, L., Efendi, F., Kumia, I., & Hsieh, P. (2018). Relationship between Bullying and Social Anxiety and Withdrawal among Adolescents. In *Proceedings of the 9th International Nursing Conference (INC 2018)*, pp. 146-149. DOI: 10.5220/0008321801460149
- Baldo Moraes, R., Knorst, J. K., Brondani, B., Baldo Marques, B., de Sousa Reis, M., Henriqson, D., & Ardenghi, T. M. (2021). Relationship

- between gingival bleeding and associated factors with reports of verbal bullying in adolescents. *Journal of Periodontology*, 92(2), 225-233.
- Berliner, L. & Conte, J.R. (1995). The effects of disclosure and intervention on sexually abused children. *Child Abuse & Neglect*, 19, 371-384.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri. (22.bas.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.
- Chester, K. L., Spencer, N. H., Whiting, L., & Brooks, F. M. (2017). Association between experiencing relational bullying and adolescent health-related quality of life. *Journal of school health*, 87 (11), 865-872.
- Craig WM. 1993. Naturalistic observations of bullies and victims in the school yard. Unpublished PhD thesis, York University (Canada).
- Cuncic, A. (2020). *Effects of Bullying on a Child with Social Anxiety*. <https://www.verywellmind.com/bullying-effects-social-anxiety-child-3024250>
- de Jong, P.J., Sportel, B.E., de Hullu, E., & Nauta, M.H. (2012). Co-occurrence of social anxiety and depression symptom in adolescence: Differential links with implicit and explicit self-esteem? *Psychological Medicine*, 42 (3), 475-484.
- Dennell Lough, B L. & Logan, C. (2015). Prejudice-based bullying in Scottish schools: A research report. Glasgow: Equality and Human Rights Commission. Scotland.
- Ditch the Label (2020). *The Annual Bullying Survey 2020*. <https://www.ditchthelabel.org/wp-content/uploads/2020/11/The-Annual-Bullying-Survey-2020-2.pdf>
- Doğan-Ateş, A., & Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2(1), 31-37.
- Doumas, D.M., & Midgett, A. (2021) The association between witnessing cyberbullying and depressive symptoms and social anxiety among elementary school students. *Psychology in the Schools*, 58, 622-637. <https://doi.org/10.1002/pits.22467>
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J, Diderichsen, F., Gabhain, S.N., Scheidt, P., & Currie, C., (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross-sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15(2), 128-132.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I.M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and

- parents in bullying behavior, *Health Education Research Theory & Practice*, 20(1), 81-91.
- Fitzpatrick, K. M., Dulin, A. J., & Piko, B. F. (2007). Not just pushing and shoving: School bullying among African American adolescents. *Journal of School Health*, 77(1), 16-22.
- Fox, K.R., Millner, A.J., & Franklin, J.C. (2016). Classifying nonsuicidal overdoses: Nonsuicidal self-injury, suicide attempts, or neither? *Psychiatry Research*, 244, 235–242.
- Fraenkel, J.R. & Wallen, N.E. (2006). How to desing and evaluate research in education. New York: McGaw-Hill International Edition.
- Gaffney, H., Ttofi, M.M., Farrington, D.P. (2019). Evaluating the effectiveness of school-bullying prevention programs: An updated meta-analytical review. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 111–133.
- Galal, Y. S., Emadeldin, M., & Mwafy, M. A. (2019). Prevalence and correlates of bullying and victimization among school students in rural Egypt. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 94(1), 1-12.
- Gini G., & Pozzoli T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, 123(3),1059–1065.
- Gordon, S. (2022). *The Connection Between Bullying and Anxiety Disorders*. <https://www.verywellfamily.com/bullying-and-anxiety-connection-460631>
- Graham, S. (2016). Victims of bullying in schools, *Theory into Practice*, 55(2),136-144, DOI: 10.1080/00405841.2016.1148988
- Halliday, S., Gregory, T., Taylor, A., Digenis, C., & Turnbull, D. (2021). The impact of bullying victimization in early adolescence on subsequent psychosocial and academic outcomes across the adolescent period: A systematic review. *Journal of School Violence*, 20(3), 351-373. <https://doi.org/10.1080/15388220.2021.1913598>
- Hawker, D.S., & Boulton, M.J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4),441–455.
- Hetherington, E. M., & Elmore, A. M. (2003). Risk and resilience in children coping with their parents' divorce and remarriage. InS. S. Luthar (Ed.), *Resilience and Vulnerability: Adaption in The Context of Childhood Adversities* (pp.182–212). New York, NY: Cambridge University.

- Horowitz, J.A., Vessey, J.A., Carlson, K.L., Bradley, J.F., Montoya, C., McCullough, B., & David, J. (2004). Teasing and bullying experiences of middle school students. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association, 10*, 165–172.
- Hugh-Jones, S., & Smith, P. K. (1999). Self-reports of short- and long-term effects of bullying on children who stammer. *The British Journal of Educational Psychology, 69* (2), 141–158.
- Hunter, S. C., Durkin, K., Boyle, J. M. E., Booth, J. N., & Rasmussen, S. (2014). Adolescent bullying and sleep difficulties. *Europe's Journal of Psychology, 10*(4), 740-755. <https://doi.org/10.5964/ejop.v10i4.815>
- Kennedy, R.S. (2018). Bully-victims: An analysis of subtypes and risk characteristics. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(11-12), 5401-5421.
- Kidger, J., Heron, J., Leon, D.A., Tilling, K., Lewis, G., & Gunnell, D. (2015). Self-reported school experience as a predictor of self-harm during adolescence: A prospective cohort study in the southwest of England (ALSPAC). *Journal of Affective Disorders, 173*, 163–169.
- Klomek, A.B., Sourander, A., & Elonheimo, H. (2015) Bullying by peers in childhood and effects on psychopathology, suicidality, and criminality in adulthood. *The Lancet Psychiatry, 2*(10), 930–941.
- Klomek, A.B., Sourander, A., Niemelä, S., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., Almqvist, F., & Gould, M.S. (2009). Childhood bullying behaviors as a risk for suicide attempts and completed suicides: A population-based birth cohort study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 48*(3),254–261.
- Kochenderfer-Ladd, B., & Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: Moderators of the effects of peer victimization? *Developmental Psychology, 38*, 267–278.
- Kodish, T., Herres, J., Shearer, A., Atte, T., Fein, J., & Diamond, G. (2016). Bullying, depression, and suicide risk in a pediatric primary care sample. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 37*(3), 241–246. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000378>
- Konishi, C., Hymel, S., Zumbo, B. D., & Li, Z. (2010). Do School Bullying and Student—Teacher Relationships Matter for Academic Achievement? A Multilevel Analysis. *Canadian Journal of School Psychology, 25*(1), 19–39. <https://doi.org/10.1177/0829573509357550>
- Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Zongrone, A. D., Clark, C. M., & Truong, N. L. (2018). *The 2017 National School Climate Survey: The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Youth in Our*

Nation's Schools. New York: GLSEN.
<https://www.glsen.org/sites/default/files/2019-10/GLSEN-2017-National-School-Climate-Survey-NSCS-Full-Report.pdf>.

- La Greca, A. M., Dandes, S. K., Wick, P., Shaw, K., & Stone, W. L. (1988). Development of the social anxiety scale for children: Reliability and concurrent validity. *Journal of Clinical Child Psychology*, 17(1), 84-91.
https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1701_11
- Lamb, S. & Edgar-Smith, S. (1994). Aspects of disclosure: Mediators of outcome of childhood sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 9 (1994), 307-326.
- Lereya, S.T., Copeland, W.E., Costello, E.J., & Wolke, D. (2015). Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: Two cohorts in two countries. *The Lancet Psychiatry*, 2(6),524–531.
- Litwiller, B. J., & Brausch, A. M. (2013). Cyber bullying and physical bullying in adolescent suicide: the role of violent behavior and substance use. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 675-684.
- Menesini, E., Eslea, M., Smith, P. K., Genta, M. L., Giannetti, E., Fonzi, A., & Costabile, A. (1997). Cross-national comparison of children's attitudes towards bully/victim problems in school. *Aggressive Behavior*, 23, 245–57.
- Midgett, A., & Doumas, D.M. (2019). Witnessing bullying at school: the association between being a bystander and anxiety and depressive symptoms. *School Mental Health*, 11,454–463
<https://doi.org/10.1007/s12310-019-09312-6>
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). *TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science*.
<https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/international-results/>
- Nansel, T. R., Craig, W., Overpeck, M. D., Saluja, G., & Ruan, W. J. (2004). Health Behaviour in School-aged Children Bullying Analyses Working Group. Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 158(8), 730–736.
<https://doi.org/10.1001/archpedi.158.8.730>
- Nansel, T.R., Overpeck, M.D., Haynie, D.L., Ruan, W.J., & Scheidt, P.C. (2003). Relationships between bullying and violence among US youth. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 157(4),348–353

- National Center for Educational Statistics. (2019). Student reports of bullying: Results from the 2017 School Crime Supplement to the National Victimization Survey. *US Department of Education*. <http://nces.ed.gov/pubsearch/pubsinfo.asp?pubid=2015056>.
- National Union of Teachers (NUT). (2007). *NUT Policy Statement on Preventing Sexual Harassment and Bullying*. <https://www.yumpu.com/en/document/read/29928891/nut-policy-statement-on-preventing-sexual-harassment-and-bullying>
- Novalia, R. (2016). *Dampak Bullying Terhadap Kondisi Psikososial anak di perkampungan sosial pingit. (The Impact of Bullying on the Psychosocial Condition of Children in the Pingit Social Village.)* Unpublished Thesis, Uin Sunan Kalijaga Yogyakarta.
- OECD (2018). *Chapter 2. Bullying*. In PISA 2018 Results (Volume III). <https://doi.org/10.1787/acd78851-en>
- Olafsen, R. & Viemerö, V. (2000). Bully/victim problems and coping with stress in school among 10- to 12-year-old pupils in Åland, Finland. *Aggressive Behavior*, 26, 57–65.
- Olweus, D. (1987). Bully/victims Problems Among Schoolchildren in Scandinavia. J.P. Myklebust, R. Ommundsen (Eds.), *Psykologprofesjonen mot ar 2000*, Universitetsforlaget, Oslo, Norway, pp. 395-413.
- Olweus, D. (1991). Bully/victim problems among schoolchildren: basic facts and effects of a school-based intervention program. In: Pepler, D. and Rubin, K. (Eds) *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum
- Özbek, Ö. Y., & Taneri, P. O. (2022). İlkokullar İçin Akran Zorbalığı Önleme Modülünün Tanıtımı. *Journal of the Institute of Social Sciences Cankiri Karatekin University/Cankiri Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1).
- Özusta, Ş. (1995). State–Trait Anxiety Inventory for Children adaptation, validity and reliability study. *Turkish J Psychol*, 10, 32-44
- Pabian, S., & Vandebosch, H. (2015). An investigation of short-term longitudinal associations between social anxiety and victimization and perpetration of traditional bullying and cyberbullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 328–339.
- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W., & Connolly, J. (2008). Developmental Trajectories of Bullying and Associated Factors. *Child Development*, 79(2), 325-338.

- PISA. (2019). 2018 Türkiye Ön Raporu. 2020http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/03105347_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.pdf.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2011). Akran Zorbalığı Ölçeği: Çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-12.
- Polanin, J.R., Espelage, D.L., & Pigott, T.D. (2012) A meta-analysis of school-based bullying prevention programs' effects on bystander intervention behavior. *School Psychology Review*, 41(1), 47–65.
- Pörhölä, M., Almonkari, M., & Kunttu, K. (2019). Bullying and social anxiety experiences in university learning situations. *Social Psychology of Education*, 22(3), 723-742.
- Putri, B., Laking, P., & Treasaden, I. (2012). *Buku Ajar Psikiatri Edisi 2*. Jakarta: EGC.
- Radwan, N., Abd-Ellatif, E. E., & Abu-Elenin, M. (2021). bullying and associated common health manifestations among primary school children in Tanta city, Egypt. *The Egyptian Family Medicine Journal*, 5(2), 4-19.
- Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Fröjd, S., & Marttunen, M. (2013). Peer victimization and social phobia: A follow-up study among adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(4), 533-544.
- Rivers, I., Potteat, V.P., Noret, N., & Ashurst, N. (2009). Observing bullying at school: The mental health implications of witness status. *School Psychology Quarterly*, 24(4), 211–223.
- Roesler, T.A. & Wind, T.W. (1994). Telling the secret: Adult women describe their disclosures of incest. *Journal of Interpersonal Violence*, 9(1994), 327-338.
- Sandberg, D.E. (2011). Short stature: psychosocial interventions. *Hormone Research in Paediatrics*, 76 (3), 29-32.
- Serra-Negra, J. M., Pordeus, I. A., Corrêa-Faria, P., Fulgêncio, L. B., Paiva, S. M., & Manfredini, D. (2017). Is there an association between verbal school bullying and possible sleep bruxism in adolescents? *Journal of Oral Rehabilitation*, 44(5), 347-353.
- Sharp, S. (1995). How much does bullying hurt? The effects of bullying on the personal wellbeing and educational progress of secondary aged students. *Educational and Child Psychology*, 12(2), 81–88.
- Smokowski, P. R., Evans, C. B., & Cotter, K. L. (2014). The differential impacts of episodic, chronic, and cumulative physical bullying and

- cyberbullying: The effects of victimization on the school experiences, social support, and mental health of rural adolescents. *Violence and Victims*, 29(6), 1029-1046.
- Spielberger, C. D. (1973). *State-Trait Anxiety Inventory for Children: Preliminary manual*. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Storch, E.A., & Masia-Warner, S.C. (2004). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescent females. *Journal Adolescence*, 27, 351–362.
- Sweeting, H., & West, P. (2001). Being different: Correlates of the experience of teasing and bullying at age 11. *Research Papers in Education*, 16, 225-246.
- Tenenbaum, L.S., Varjas, K., Meyers, J., & Parris, L. (2011). Coping strategies and perceived effectiveness in fourth through eighth grade victims of bullying. *School Psychology International*, 32(3), 263-287
- Ttofi, M.M., Farrington, D.P., Lösel, F., & Loeber, R. (2011). Do the victims of school bullies tend to become depressed later in life? A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 3(2), 63–73.
- UK Feminista. (2017). It's just everywhere: A study on sexism in schools and how to tackle it. *UK Feminista*. <https://ukfeminista.org.uk/wp-content/uploads/2017/12/Report-Its-just-everywhere.pdf>
- UNESCO (2019). *Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for sustainable development (A/RES/70/1). New York, NY: UN General Assembly. <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- URL-2. <https://www.comparitech.com/internet-providers/cyberbullying-statistics/>
- Van Geel M, Vedder P, Tanilon J. (2014). Bullying and weapon carrying: a meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 168(8), 714–720.
- Voss, L.D. (2006). Is short stature a problem? The psychological view. *European Journal of Endocrinology*, 155, 39-S45.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *The Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368–375. doi: 10.1016/j.jadohealth.2009.03.021.

- Weng, X., Chui, W. G., & Liu, L. (2017). Bullying Behaviors among Macanese Adolescents—Association with Psychosocial Variables. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *14*(8), 887.
- Whitney, I. & Smith, P. K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, *35*, 3–25.
- Wolchik, S. A., Sandler, I., & Doyler, C. (2002). Fear abandonment as mediator of the relation between divorce stressors and mother-child relationship quality and children's adjustment problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *30*(4), 401–418. doi:10.1023/A:1015722109114.
- Wolke, D., & Lereya, S.T. (2015) Long-term effects of bullying. *Archives of Disease in Childhood*, *100*, 879–885. doi:10.1136/archdischild-2014-306667
- Wu, X., Qi, J., & Zhen, R. (2021). Bullying victimization and adolescents' social anxiety: Roles of shame and self-esteem. *Child Indicators Research*, *14*(2), 769-781. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09777-x>
- Yeager, D. S., Fong, C. J., Lee, H. Y., & Espelage, D. L. (2015). Declines in efficacy of anti-bullying programs among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *37*, 36–51. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.005>

Atf için:

- Özbek, Ö. Y. ve Taneri, P.O. (2023). Çocuklarda Zorbalık Davranışları, Kaygı ve Sosyal Kaygı arasındaki İlişki. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(2), 211-248. doi: 10.54558/jiss.1192470

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışmada 15.11.2019 tarih ve 60.04-E sayılı Çankırı Valilik ve Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır

Yazar Katkıları: “*Çocuklarda Zorbalık Davranışları, Kaygı ve Sosyal Kaygı arasındaki İlişki*” başlıklı çalışmada birinci ve ikinci isim tüm bölümlerde eşit katkıda bulunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.